

Σχετικὸν πρὸς τὸ ἴδιον ζήτημα, τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ τῆς νήσου πρὸς τὰς ἀποφάσεις ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου εἶναι καὶ τὸ ἀμέσως κατωτέρω δημοσιευόμενον κείμενον Ἰωάννου τοῦ Πλουσιαδινοῦ (μεταγενέστερον κατὰ τι τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Γρατιανοῦ, τῆς ὁποίας ἡ πλέον πιθανὴ χρονολόγησις εἶναι μεταξὺ τοῦ 1440 καὶ 1444), διαφωτίζον τὸ τμήμα αὐτὸ τῆς μεγάλης ἀντιδικίας ὀρθοδόξων καὶ καθολικῶν ἐν τῇ νήσῳ κατὰ τὸν 15. αἰῶνα.

12

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΠΛΟΥΣΙΑΔΙΝΟΥ, ΥΠΟΘΗΚΑΙ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἐκδίδω κατωτέρω ἐκ τοῦ κώδικος 2378 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βολονίας (Bologna, Biblioteca Universitaria) ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν τοῦ κατὰ τὸ μέσον τοῦ 15. αἰῶνος δράσαντος ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας Ἰωάννου τοῦ Πλουσιαδινοῦ, πρωθιερέως κατ' ἀρχὰς καὶ ἀργότερον, ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Ἰωσήφ, ἐπισκόπου Μεθώνης. Ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἱερεῖς ἐν Κρήτῃ, σώζεται δὲ εἰς μόνον τὸν ὡς ἄνω κώδικα προφανῶς ἐν αὐτογράφῳ. Ὁ κώδιξ ἔχει ὑποστῆ πολλὰς φθοράς, νομίζω ὅμως ὅτι ἡ ἀκολουθοῦσα ἔκδοσις, γενομένη ἐπὶ τῇ βάσει φωτοτυπιῶν, εἶναι ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς ἀκριβής. Σιωπηλῶς ἐδιόρθωσα μερικά, ἀσήμαντα ἄλλως, ὀρθογραφικὰ λάθη, ἐσημείωσα δὲ διὰ στιγμῶν τὰς λέξεις ἢ τὰ χωρία ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα λόγῳ τῆς φθορᾶς τοῦ κώδικος δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναγνωσθῶσι.

Μνεῖα τοῦ κειμένου αὐτοῦ γίνεται εἰς K r u m b a c h e r, Geschichte der byzantinischen Litteratur², München 1897, 119, περιγραφὴ δὲ τοῦ κώδικος εἰς Olivieri A. καὶ Festa N., Indice dei codici greci Bolognesi, εἰς «Studi Italiani di filologia classica» III, 1895, 371.

Codex Bolonensis graecus, 2378, ff. 26 recto - 27 recto.

Ἰωάννου πρωτοϊερέως τοῦ Πλουσιαδινοῦ, πρὸς τοὺς ἐν Κρήτῃ ἄνδρας, δοκοῦντας μὲν καὶ φαινομένους ἱερεῖς εἶναι, μὴ ὄντας δὲ τῇ ἀληθείᾳ, διὰ τὸ κωλύειν αὐτοὺς τὰς ἱεράς τῆς ἐκκλησίας συνάξεις.

Φεῦ τῶν κακῶν! Τίς δώσει τῇ κεφα[λῇ μου τέφραν] καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρῶν, ἵνα κλαύσω καὶ [θρηνήσ]ωμαι τὴν ἀ-

πώλειαν τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, ὧ ἄνδρες Κρητες, οἱ δοκοῦντες μὲν ἱερεῖς εἶναι, μὴ ὄντες δὲ τῇ ἀληθείᾳ, ἐπεὶ κωλύετε τὰς ἱεράς τῆς ἐκκλησίας συνάξεις, καὶ οὔτε πανηγύρεις ἁγίων ἔατε τοὺς βουλομένους ποιεῖν, οὔτε κηδείας νεκρῶν κατὰ τὸ εἰωθός, ἀλλ' οὔτε μνείας τῶν κεκοιμημένων; ὧ τῆς ἀναισθησίας! τίνος ἔνεκεν ταῦτα ποιεῖτε; ἐρωτῶμεν ὑμᾶς. Εἰ μὲν ὡς ἀνωφελῆ οὐ ἔατε γίγνεσθαι, διατὶ ὑμεῖς λάθρα ταῦτα καὶ κατὰ μέρος λαμβάνετε, δίδοντες εἶδησιν τοῖς ἰδιώταις ἀνθρώποις ὅτι ὑμεῖς μὲν ἔστε ὀρθόδοξοι, οἱ δὲ ἄλλοι οἱ ἱερεῖς ἀνάξιοι καὶ αἰρετικοὶ ὑπάρχουσι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δεῖ λαμβάνειν αὐτοὺς ἐλεημοσύνην περὶ τοῦ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων; Ἴστε ὅτι μεγάλως ἐνοχλεῖτε τὸ τῆς ἐκκλησίας πλήρωμα, τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης, τὴν τῆς πίστεως ἐνότητα, τὸ βασιλείον ἱεράτευμα, τὸ τοῦ Χριστοῦ ἔθνος ἅγιον καὶ ἐκλεκτόν, ὅτι πρὸ τοῦ γενέσθαι σύνοδον οἰκουμενικὴν καὶ ἀποκηρύξαι ἡμᾶς, ὑμεῖς ἀποδιώκετε καὶ ἀποστρέφεσθε ὡς αἰρετικούς καὶ μισεῖτε ὡς ἑτεροδόξους; Εἴτα τίς ὑμᾶς ὀρθοδόξους πεποίηκεν, τίς τὴν νικῶσαν ὑμῖν δέδωκεν; Ποία ἐκκλησία ὑμᾶς ἐδίδαξεν ἀποστρέφεσθαι τοὺς ἀληθεῖς ἱερεῖς; Τίς τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος; Ποῖος ὄρος συνοδικὸς ταῦτα ἀπεφθέγγετο; Ὅντως εἰκὸς ἐστὶν ἀκοῦσαι ἡμᾶς: Οὐαὶ ὑμῖν ὡς Φαρισαίοις τε καὶ ὑποκριταῖς· ὑμεῖς ἀφ' ἐαυτῶν γίνεσθε ἅγιοι καὶ ὀρθόδοξοι καὶ τοὺς ἄλλους κατακρίνετε ὡς ἄλλοπίστους. Διατὶ ταῦτα; δι' αἰσχροκέρδειαν, διὰ ὑπερηφάνειαν, διὰ τὴν δόξαν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἵν' ἐπαινώσιν ὑμᾶς ἰσαγκαρομαραγγογοναροραυτοχρυσοχοοβοντικλαροχάλκαιοι. Οὐαὶ ὑμῖν, δικαίως ἀκούσετε παρὰ τοῦ κριτοῦ ὅτι ἠγαπήσατε τὴν δόξαν τῶν εἰρημένων μᾶλλον ἢ τὴν δόξαν τῆς ἐμῆς ἐκκλησίας. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι ἐγκατελίπατε τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ ἐκηρύξατε ὑμᾶς εἰς παρασυναγωγάς, τοῦ τε Μακρουγένη καὶ Ξυλοκαράβη, Τουρκόπουλου τε καὶ Βούλγαρι. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι κωλύετε ἅπερ οἱ ἅγιοι ἐδογματίσαν καὶ παρέδωκαν, ποιεῖν πανηγύρεις ἁγίων, κηδείας νεκρῶν, μνείας κεκοιμημένων. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι δι' αἰσχροκέρδειαν πάντα ταῦτα κωλύετε, ἵνα ὑμεῖς μόνοι λαμβάνητε. Οὐαὶ ὑμῖν ὅτι κλείετε τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας τοῖς ἀνθρώποις. Ὑμεῖς οὐ ποιεῖτε καρπὸν μετανοίας, οὐδὲ τοὺς βουλομένους ποιεῖν ἀφίετε. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς ἀφ' ἐαυτῶν καθιστᾶτε ἁγίους καὶ ὀρθοδόξους ἱερεῖς, τοὺς δ' ἄλλους κρίνετε ἀνάξιους καὶ αἰρετικούς. Μὴ τοίνυν ἐγκαυχᾶσθε ἐπὶ τῇ ἀσεβείᾳ ἡμῶν ταύτῃ καὶ ἀνομίᾳ, ὅτι ὡσεὶ χόρτος ταχὺ ἀποξηρανθήσεσθε καὶ ὡσεὶ λάχανα χλόης ταχὺ ἀποπεσεῖσθε. Οἱ γὰρ ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι καὶ πατέρες ἡμῶν, οἱ ταῦτα νομοθετήσαντες καὶ παραδεδωκότες, ἰδόντες ἅπερ μὲν ἐκεῖνοι νηστειαῖς καὶ ἀγρυπνίαις ἐμμελετήσαντες ἐκδεδώκασιν γίγνεσθαι εἰς τιμὴν καὶ δόξαν θεοῦ, ὑμεῖς δὲ κωλύετε γίγνεσθαι καταφρονοῦντες αὐτῶν, ἐντεύξονται τῷ θεῷ καθ'

ἡμῶν τοῦ ἀφανισθῆναι ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον ὑμῶν, ἵνα μὴ εἰς τὴν γῆν καταγῆτε, τουτέστιν ἵνα μὴ καὶ ἄλλους τῆς κακίας ταύτης ἐκπλήσητε. Τί γὰρ ἄλλο κάκιστον τούτων μάλλον ποιῆτε ἢ Ἰουδαϊκῶς ἐφρονήσατε, ὅτι ἐμποδίζετε τοὺς ἀνθρώπους μὴ εἰσερχεσθαι εἰς ἐκκλησίαν μηδὲ [ἀκού]ειν διδασκαλίαν τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἀληθῶν ἱερέων, μηδ' ἐξομολογεῖσθαι κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας τὰ ἑαυτῶν πλημμελήματα, μηδὲ κοινωνεῖν εἰς ἔφεσιν ἁμαρτιῶν τοῦ σώματος τοῦ δεσποτικοῦ, ἀλλὰ παρέρχεσθαι τοῦ τῆδε βίου ἀνεξομολογήτους καὶ ἀκοινωνήτους. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι χεῖρον τῶν Ἰουδαίων κριθῆσεσθαι. Ἐκεῖνοι γὰρ ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, τουτέστι τῆς Ἱερουσαλήμ, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐκβαλόντες ἀπέκτειναν σταυρῶ προσηλώσαντες καὶ οὐ διεῖλον αὐτοῦ τὸν χιτῶνα, τὸν δηλοῦντα τὸ σύστημα τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν ἀοραγῆ θέμεθλον τῆς πίστεως αὐτοῦ, ὑμεῖς δὲ διαρρηγνύετε καθ' ἑκάστην αὐτοῦ τὸν χιτῶνα τὸν ἄνωθεν ὑφαντόν, ἐμποδίζοντες τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ μὴ κοινωνεῖν τῶν θείων ἁγιασμάτων. Ἐκεῖνος γὰρ κράζει μεγάλη φωνῇ ἐν τῷ Ἰωάννῃ: «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ» (6,56). «Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς» (6,53). Ἐμεῖς δὲ ἀντιλέγετε αὐτῷ, ἐπειδὴ ἐμποδίζετε τὸν λαὸν μὴ κοινωνεῖν αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ἀκούσεσθε παρ' αὐτοῦ: οὐαὶ ὑμῖν ἄθλιοι καὶ κατάρατοι! Ἐμεῖς οὐκ εἰσερχεσθε, οὐτὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίνετε εἰσελθεῖν· διὰ τοῦτο λήψεσθε περισσότερον κριμα. Τὸ ρῆμα τοῦτο ἐν ὑμῖν πεπλήρωται σήμερον. Ἐμεῖς γὰρ τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας οὐ θέλετε καὶ τοὺς βουλομένους εἶναι καὶ ἐν αὐτῇ μένειν διασπᾶτε καὶ σκίζετε καὶ φεύγειν ἀπ' αὐτῆς συμβουλεύετε. Ὅφεις γὰρ καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν ἐστέ, ἐν σχήματι μὲν ὀρθοδοξίας φαινόμενοι, ἐχθροὶ δὲ καὶ λύκοι κατ' ἀλήθειαν ὄντες. Λύκοι ὠροῦμενοι ζητοῦντες τροφάς, δηλονότι τὰ τῶν ἀνθρώπων αἷματα, εὐλάβειαν μὲν ὑποκρινόμενοι καὶ σχῆμα πιωχείας περικείμενοι, ἔσωθεν δὲ, ἐν τοῖς διαλογισμοῖς ὑμῶν ἐσκοτισμένοι ὄντες, φιλάργυροι, μνησίκακοι, καὶ παντελῶς μαινόμενοι· φιλάργυροι, ὅτι οὐ δι' ἄλλο τι ποιεῖτε, εἰμὴ διὰ τὰ χρήματα· μνησίκακοι, ὅτι κακίζετε καὶ συκοφαντεῖτε τοὺς ἄλλους ἱερεῖς ὡς ἀναξίους, ἵνα ὑμεῖς μόνον λαμβάνετε τὰς ἐλεημοσύνας τῶν ἀνθρώπων· μαινόμενοι, ὅτι οὐ γινώσκετε πόσον κακὸν ποιεῖτε σχίζοντες τὸν τοῦ θεοῦ λαὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτι στρατεύεσθε κατὰ τῆς ἱερωσύνης καὶ ἐπιστρέφετε τὸ δεινὸν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, μέχρι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν ὑπακρινόμενοι ἁγιωσύνην· ὑμεῖς δὲ ὑπάρχετε λύκοι ἐνδοθεν, διδάσκοντες τὸν λαὸν ὑποτάσσεσθαι τοῖς τῆς ἐκκλησίας ποιμέσι, μηδὲ μετέχειν τῶν θείων ἁγιασμάτων, ἐν μέσῳ δὲ τῶν συνοικούντων ἀνδρογύνων εἰσάγετε

σχίσματα, συμβουλεύετε μὴ συνεσθίειν τοῖς ἀνδράσιν αὐτῶν, μηδὲ συμπίνειν, ἐπεὶ τὴν τῆς ἐκκλησίας θέλουσιν ἔνωσιν καὶ τὸ τέλος ζητεῖτε χρήματα λαβεῖν ἐξ αὐτῶν καὶ ὅταν ἐλκύσητέ τινας εἰς τὸ διαβολικὸν ὑμῶν φρόνημα καὶ ὑποταγῶσιν ὑμῖν, τότε ἀρπάζετε τὰς ψυχὰς αὐτῶν καὶ παραπέμπετε αὐτὰς εἰς τὴν γαστέρα τοῦ δαίμονος καὶ οὕτω κατασχίζετε τὸ τοῦ χριστοῦ ποίμνιον· ὁρῶμεν γὰρ ὀφθαλμοφανῶς καὶ καθ' ἡμέραν, ὅτι ὑπειτάγησαν εἰς τὸ ὑμῶν ἀσεβὲς φρόνημα, προτιμῶντες ἕᾶσαι τὰ παιδιά αὐτῶν ἀβάπτιστα ἢ βαπτίσει αὐτὰ ἱερεὺς τῆς ἐκκλησίας, ἤγουν ἱερεὺς τῆς ἀγίας ἐνώσεως· οἱ γὰρ μὴ τὴν ἔνωσιν θέλοντες, οὐκ εἰσὶν ἱερεῖς τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ λαοῦ, ἐπειδὴ τὸ θέλημα τοῦ κοινοῦ λαοῦ καὶ οὐ τῆς ἐκκλησίας ποιοῦσιν καὶ ἔνεκεν τούτου συμβαίνει ἀποθνήσκειν αὐτὰ ἀφώτιστα καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τέλειοι τὴν ἡλικίαν¹

καὶ γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ὑπέμεινεν ὕβρεις καὶ γέλωτα διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ τέλος καὶ θάνατον ἐπονειδίστον καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὦν τὸ αἷμα ἐξέχεεν ἀντὶ λύτρου δοῦς αὐτὸ ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα ἐξαγοράσῃ τῆς πλάνης καὶ τῆς δουλείας τοῦ ἀλλοτριῶν καὶ ἀναπλάσῃ καὶ καθάρῃ καὶ ποιήσῃ ποίμνιον ἱεράτευμα βασιλειον, ἅγιον ἔθνος, καὶ χειραγωγήσῃ ἡμᾶς· εἰς μίαν συνήγαγεν ἐκκλησίαν ἣν ἐκτίσατο τῷ τιμίῳ αὐτοῦ αἵματι, καὶ ἐν αὐτῇ ἐμμένειν πάντας ἐδίδαξεν, ὑμεῖς δὲ ἐπιβουλεύεσθε τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ σχίζετε αὐτοὺς τῆς ἐκκλησίας καὶ σχισματικούς ἀπεργάζεσθε· διὸ καὶ οἱ παραδεχόμενοι τὴν πλάνην ἡμῶν, γυμνοὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἐστερημένοι τῆς ἀληθοῦς γνώσεως γίνονται, τοῦ μὴ ἀκούειν διδασκαλίαν τῶν ἐνωμένων τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὑμῶν, τῶν ἐναντίων αὐτῆς. Αὐτοὶ δὲ ὡς καὶ ὑμεῖς εἰς γραώδεις καὶ κενοὺς μύθους ἐκτραπέντες ἐπὶ προφάσεις ψευδολόγους καὶ ματαιολογίας καὶ συκοφαντίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων τῶν ἀγωνιστῶν τῆς εὐσεβείας καθίστανται καὶ συρράπτοντες καθάπερ φύλλα συκῆς κενὰς ἐλπίδας καὶ ψευδοπροφητείας τῆς ἀγνοσίας καὶ ἐμπαθείας αὐτῶν τὴν γύμνωσιν περικαλύπτουσι· καὶ οἱ μηδὲ ποτε γράμμασιν ἐντυχόντες, διδάσκαλοι ἐν ταῖς γωνίαις γίνονται καὶ τὰ κώδια ἐν τῷ στόματι τείνοντες περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως διαλέγονται καὶ τὰς σφύρας ἐν ταῖς χερσὶν ἔχοντες ἄλλοι τοὺς ἐνωτικούς ἱερεῖς διασύρουσι καὶ τὰς ραφίδας κρατοῦντες ἕτεροι τὴν ἐκκλησίαν κατηγοροῦσιν ὡς μὴ τὴν ἀλήθειαν δοξάζουσαν καὶ τοὺς πρίονας ἄλλοι ταῖς χερσὶ περιφέροντες τὸν τῆς Ρώμης ἀρχιερέα καὶ τὴν ἱ-

¹) Ἐπειδὴ τὸ ἄνω μέρος τῆς σελίδος 26 verso ἔχει φθορῆν, οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι δὲν ἀναγινώσκονται.

σάγιον ἐκκλησίαν πᾶσαν συκοφαντοῦσιν καὶ οὕτω ὑποδηματοροῶφοι, λεπτιουργοί τε καὶ τέκτονες τοὺς ποιμένας καὶ ἡγουμένους τῶν ψυχῶν αὐτῶν κατακρίνουσι· τοσοῦτον γὰρ τῆς ἀληθείας ἐξεστράπησαν οἱ φανλοτάτοι οἱ παρ' ἡμῶν διδαχθέντες ὡς καὶ τὰς ὑπονοίας καὶ τὰ πλίσματα καὶ τοὺς μύθους τῶν διαλογισμῶν αὐτῶν ὡς ὁμολογούμενα δοξάζειν καὶ ὡς προφητείας κηρύττειν καὶ ῥήματ' ἄτιμα μετὰ κενοδοξίας μεγαλοφωνοῦσιν, ἃ γυναικάρια σεσωρευμένα μυθεύονται. Τί δὲ τοῦτο; «Ὅπου βάλει καὶ ὅπου ἐβγάλει ἔνε ἀφωρισμένος». Καὶ λοιπὸν ἡ ἐκκλησία ἢ προσθεῖσα ἐν τῷ συμβόλῳ ἀφωρισμένη ἐστὶν καὶ μετὰ τούτου τοῦ λόγου ἐξαπατῶσι τὸν τοῦ θεοῦ λαὸν καὶ διασπῶσι ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Ὡς τῆς ἀνοίας καὶ τῆς τυφλώσεως, ὡς τῆς μανίας καὶ τῆς δεινότητος, ὡς τῆς ἀπωλείας τῶν ὑμετέρων ψυχῶν. Ὑμεῖς γίνεσθε κριταὶ τῆς ἐκκλησίας, ὑμεῖς ὑβρίζετε τοὺς ποιμένας, πρόβατα ὄντες, καὶ ἐπιηήσατε καὶ τοὺς χειρούργους· ἐπαίρεσθαι κατὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας ποιμένων. Πόθεν ἐπῆλθε τοῦτο; Τί τοὺς ἡμετέρους εἰς τόσην μωρίαν καὶ μανίαν ἐπήγαγε, ὡς μάχεσθαι τῇ τε ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ποιμέσι καὶ τοῖς ἠνωμένοις αὐτῇ ἱερεῦσι. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς καπηλείοις ἐν τοῖς, ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν τοῖς οἴκοις, ἐν τοῖς ἐργατηρίοις τῶν τεχνιτῶν, πανταχοῦ εὐρίσκετε τὴν ἐκκλησίαν διασυρομένην καὶ τοὺς ἐνωτικούς ἄνδρας καθυβριζομένους καὶ χειρὸν τῶν Ἰουδαίων [νο]μιζομένους. Πῶς οὐ μὴ θρηνήσει τις νοῦν ἔχων ὑμᾶς, πῶς οὐ μὴ κλαύσει; πρῶτον μὲν τὴν ἰδίαν ἀπώλειαν, εἶτα τὴν τοῦ λαοῦ· ἔνθα γὰρ ἐτάχθη διδάσκειν, ἐμμένειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸν τοῦ θεοῦ λαὸν καὶ ὑποτάσσεσθαι οὐκ ἀποπέμπεις κοῖ ἀνυπότακτον παραινεῖς ἔσεσθαι. Ἐνθα γὰρ ὀφείλεις συμβιβάζειν καὶ ἐνοῦν τὰ τοῦ κυρίου μέλη εἰς ἓν σῶμα, ἥτοι τοὺς πιστούς, εἰς μίαν ἐκκλησίαν, σὺ ἀποσχίζεις καὶ διαμερίζεις τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, τὸ τῆς ἐκκλησίας πλήρωμα ἀπὸ τοῦ χριστοῦ· τῶν πιστῶν γὰρ τὸ συνάθροισμα λέγεται μυστικὸν χριστοῦ σῶμα, ὃ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία καὶ κεφαλὴ αὐτὸς ὁ χριστός. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ὁ μακάριος λέγει: «ὑμεῖς ἐστε σῶμα χριστοῦ. Μέλη ἐκ μέρους». (Cor. 12,27). Καὶ ἄλλαχοῦ: «ὑμεῖς ἐστε μέλη τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ καὶ κεφαλὴ ὑμῶν ὁ χριστός». (Ef. 5,30). Καὶ πάλιν: Ἄδελφοὶ χριστός ἐστὶν ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, ὑμεῖς δὲ μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ» (Ef. 4,15) ὥστε ἡ ἐκκλησία σῶμα, ὑμεῖς δὲ μέλη, κεφαλὴ δὲ πάντων ἡμῶν ὁ χριστός. Ὁ οὖν σχίζων τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας οὐ διαμερίζει τὰ μέλη ἀπὸ τοῦ σώματος, οὐ τέμνει τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς; Σύνετε λοιπὸν ἄδελφοὶ καὶ ἐπιστράφητε, πρῶτον μὲν ὑμεῖς πρὸς τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας καθὼς καὶ ὀφείλεται τυγχάνετε, εἶτα διδάξατε ὡς ἀληθεῖς ποιμένες τοὺς ἀνθρώπους· ἔπεσθε τῇ ἐνώσει τῆς ἐκκλησίας, μὴ λύκοι ἀντὶ ποιμένων φαίνεσθε τοῖς βλέπουσιν εἰς ὑμᾶς.

Εἶπατε πρὸς αὐτούς : « Δεῦτε τέκνα, ἀκούσατε· φόβον γὰρ Χριστοῦ ὑμᾶς διδάσκομεν. Προσέλθετε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, φωτίσθητε, γεύσασιθε καὶ ἴδετε ὅτι Χριστὸς ὁ κύριος. Ὑποτάγητε τέκνα τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ. Ἡμεῖς ἐσμὲν ἡγούμενοι τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἡμεῖς ἀγρυπνοῦμεν ὑπὲρ ὑμῶν. Πρὸς ὑμᾶς μὲν ὁ Χριστὸς ἐνετείλατο : « ὁ ἀκούων ὑμῶν ἐμοῦ ἀκούει καὶ ὁ ἀθειῶν ὑμᾶς ἐμὲ ἀθειεῖ » (Luc. 10,16). Πρὸς ὑμᾶς δὲ Παῦλος ὁ ἀπόστολος : « Ἀδελφοί, πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε » (Heb. 13,17). καὶ πάλιν πρὸς μὲν ἡμᾶς ὁ Χριστὸς φησὶν « ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται, ὁ δὲ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με » (Math. 10,40). Πρὸς ὑμᾶς δὲ ὁ θεῖος Χρυσόστομος : « Εἰ καταφρονεῖτε τοὺς ἱερεῖς, τὸν Χριστὸν καταφρονεῖτε· εἰ τοὺς ἱερεῖς ἀποστρέφεσθε, τὸν Χριστὸν ἀποστρέφεσθε· εἰ τοὺς ἱερεῖς ἀτιμάζετε, Χριστὸν ὑβρίζετε, Χριστὸν ἐξουθενεῖτε » οὐδέ φησιν ἐξουθένησαν, ἀλλ' ἐμὲ εἶρηκε πρὸς Σαμουὴλ ὁ θεός. Διὸ πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν τοὺς ἱερεῖς ἐπιστράφητε· διδάχθητε παρ' αὐτῶν. Ἐπερώτησον φησὶ τὸν πατέρα σου καὶ ἀνα τοὺς πρεσβυτέρους σου καὶ ἐροῦσι σοι. Ζητήσατε τοὺς ἀρχιερεῖς ὑμῶν καὶ δώσουσιν ὑμῖν βρῶμα καὶ πόμα πνευματικὸν καὶ καταδροσίσουσι τὸν φλογμὸν τῆς ἀγνωσίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Οἱ γὰρ ποιμένες εἰς τὸν τόπον τῶν ἀποστόλων εἰσὶ. « Μεθ' ἡμῶν » γὰρ φησιν ὁ κύριος « ἔσομαι μέχρι τῆς τοῦ αἰῶνος συντελείας » (Math. 28,20). Ἄκουε τοῦ κυρίου λέγοντος πρὸς τοὺς μαθητὰς. Εἰ γὰρ ἀμφιβολία τις γένηται, « οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ » (Joh, 17,20). Ὅρας πῶς ὅσα πρὸς τοὺς μαθητὰς εἶρηται, ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς διαδόχους αὐτῶν καὶ τὴν διακονίαν ἐκείνων πεπιστευμένους ἀναμφιβόλως διαβαίνει; Αἰδέσθητε τοίνυν τὴν τοῦ Χριστοῦ χειροτονίαν. Σεβάσθητε τὴν αὐτοῦ ἀποστολήν. Ἄν προσέλθητε ἱερεῦσι διὰ τοῦ παρὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, Χριστῶ προσήλθετε. Χριστὸν ἐτιμήσατε, Χριστὸν ἐδέξασθε. Χριστὸν δὲ δεξάμενοι, δι' αὐτοῦ ἐδέξασθε καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁ ποιμὴν γὰρ διὰ τοὺς ποιμαινομένους ἐστὶ τε καὶ λέγεται. Βουλόμενος γὰρ ὁ θεὸς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας δέχεσθαι τὸν λαόν, ὡς ἀγγεῖά τινα καὶ σκεύη τοὺς κατὰ καιρὸν ποιμένας καὶ ἱερεῖς ἐχειροτόνησεν, ἵνα ἐξ αὐτῶν ὁ λαὸς πίνη τὸ νάμα τῆς σωτηρίας, νάμα δὲ σωτηρίας ὁ διδασκαλικὸς λόγος ἐστὶ. Προσέλθετε οὖν τέκνα τοῖς ποιμέσιν ὑμῶν καὶ πίετε παρ' αὐτῶν ὕδωρ σωτηρίας, τὸν διδασκαλικὸν λόγον. Μὴ οὖν ἀποστραφῆτε τοὺς λόγους αὐτῶν διὰ πονηρὰν τινα ὑπόνοιαν ἢ συκοφαντίαν τινῶν φθοροποιῶν ἀνθρώπων, λέγοντες πονηρὸς ἐστὶν ὁ βίος αὐτῶν καὶ οὐ θέλομεν παρ' αὐτῶν ἁγιασμόν. Ἀκούσατε τοῦ κυρίου λέγοντος, « Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς· πάντα οὖν ὅσα ἂν λέ-

γωσιν ὑμῖν ποιεῖν ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. Λέγουσι γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσι» (Math. 23,2). Ὅρατε πῶς οὐκ ἀποσεῖσθαι προστετάγμεθα τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερέων διὰ τὸν ἀμελεῖ βίον αὐτῶν; Δεῖ οὖν τὸν βουλούμενον σωθῆναι, τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ ἀκούειν κατὰ πάντα· εἰ δ' ἄλλην ἐπίνοιαν ὁ πονηρὸς ἐπισπείρει, ὅτι οὐκ εἰσὶν ὀρθόδοξοι καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ὀφείλομεν ἀκούειν αὐτῶν, ὑμεῖς ἴσθε τοῦτοι, ἐπ' ἀληθεία γὰρ λέγομεν. ὅτι οἱ ἐπόμενοι τῇ ἐκκλησίᾳ ἱερεῖς εἰσὶν ὀρθόδοξοι, ὧν καὶ ὀφείλετε ἀκούειν κατὰ πάντα, ὡς διδασκάλων καὶ ποιμένων ὑμῶν καὶ μὴ ἀντιφερίζειν τοῖς κρείττοσιν ὑμῶν. Οἱ δὲ μὴ ἐπόμενοι τῇ ἐκκλησίᾳ οὐκ εἰσὶν ὀρθόδοξοι. Πῶς γὰρ ὀρθόδοξοι ἂν λέγοιντο, οἱ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ πολεμοῦντες καὶ τοῖς ὅροις αὐτῆς ἀντιλέγοντες; Τούτων οὐκ ὀφείλετε ἀκούειν τὸ σύνολον. Ἡ ἐκκλησία γὰρ οὐ δύναται ποτὲ πλανηθῆναι ἢ ἀπατηθῆναι αἰρέσει. Διὰ τοῦτο οὖν οἱ ταύτῃ ἐπόμενοι, ὀρθόδοξοι καὶ δεκτοὶ παρ' αὐτῆς λέγονται καὶ εἰσὶ. Οἱ δὲ μὴ οὕτω, οὐκ ὀρθόδοξοι, οὐδ' εὐλαβεῖς ἱερεῖς εἰσὶν ἱερεῖς. Τούτω τοίνυν τῷ τρόπῳ, πατέρες αἰδεσιμώτατοι καὶ ἀδελφοὶ εὐλαβέστατοι, στηρίζατε μὲν τοὺς ὑφ' ὑμῶν ποιμαινομένους δηλονότι Χριστιανούς ἐν τῇ ἀρραγεῖ τῆς ἐκκλησίας πίστει, διδάσκετε δὲ τηρεῖν τὴν ἐνότητα καὶ τὸν σύνδεσμον τῆς εἰρήνης, ποιεῖν τε τὰ παραδεδομένα καὶ προσγράφεσθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἐξομολογεῖσθαι, κοινωνεῖν τῶν θείων ἁγιασμάτων, δέχεσθαι τὰς εὐλογίας τῶν ἱερέων, λαμβάνειν ἀναμφιβόλως καὶ δίχα διχασμοῦ τὸ ἀντίδωρον, ποιεῖν πανηγύρεις ἁγίων, μνείας κεκοιμημένων καὶ τ' ἄλλα τῆς εὐσεβείας ἔργα, ἃ παρὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας καλῶς καὶ ὀρθοδόξως νενομοθέτηται. Ὑμᾶς δ' αὐτοὺς ποιμένας ἀγαθοὺς καὶ οὐ λύκους τῷ θεῷ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ παραιτήσατε, διδασκάλους ἐνώσεως μᾶλλον ἢ διαιρέσεως, κήρυκας τῆς εἰρήνης καὶ οὐ τῆς μάχης, ἡγήτορας καὶ σωτῆρας τῶν ὑφ' ὑμῶν ποιμαινομένων ψυχῶν καὶ οὐ διώκτας τῆς μετανοίας καὶ σωτηρίας αὐτῶν. Ναί, δέομαι ὑμῶν, ἀγαπημένοι χριστιανοί, ἐνωθῶμεν τῇ ἀγίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, εἴπωμεν τὸ αὐτὸ πάντες καὶ μὴ ὦσιν ἐν ἡμῖν διαφοραὶ τε καὶ σχίσματα. Δοξάσωμεν ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ τὴν ἁγίαν Τριάδα, στηριχθῶμεν τῇ πίστει, βεβαιωθῶμεν τῇ ἀγάπῃ, ὑποταγῶμεν τῷ ἐνὶ καὶ ἀληθεῖ ποιμένι Χριστῷ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

1. Τοῦ κειμένου αὐτοῦ ἡ ἀνάλυσις ἀνήκει εἰς τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς Κρήτης. Δι' ἐδῶ εἶναι ἀρκετὸν νὰ σημειωθῇ ὅτι, καθ' ὅσον γνωρίζω, οὐδὲν ἄλλο κείμενον, πλὴν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη, δίδει τόσον ζωηρὰν εἰκόνα τῆς ἐν

Κρήτη ἀντιδράσεως τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου, τῆς πραγματοποιησάσης τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ἢ κατ' οὐσίαν, τὴν δογματικὴν καὶ διοικητικὴν ὑποτέλειαν τῆς Ὁρθοδοξίας ὑπὸ τὴν ἔδραν τῆς Ρώμης. Ὁ Πλουσιαδινὸς, τοῦ ὁποίου τὰ δημοσιευθέντα ἔργα ἀναφέρονται ἐξ ὀλοκλήρου εἰς ἔρμηνείαν καὶ ὑποστήριξιν τῆς συνόδου αὐτῆς, γράφει τὴν ὡς ἄνω πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς Κρήτης ἐπιστολὴν ἔπειτα ἀπὸ τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας καὶ δὴ κατόπιν τῆς ἐν τῇ νήσῳ πλήρους ἀποτυχίας τῶν ἀποφασισθέντων ἐν αὐτῇ². Καὶ τὰ μὲν ἀναπτυσσόμενα εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν, ὡς ἀποτελοῦντα ἔκφρασιν προσωπικῶν πεποιθήσεων ἢ ἔρμηνείαν δογματικῶν ζητημάτων, δὲν ἀποτελοῦν ἱστορικὰς πληροφορίας καὶ δὲν ἐνδιαφέρουν εἰδικῶς τὴν Κρήτην. Πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἀπεναντίας, τῆς Κρήτης συνδέονται καὶ ἀποτελοῦν πολύτιμον ἱστορικὴν μαρτυρίαν ὅσα λέγει περὶ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ τῆς νήσου πρὸς τὴν ἔνωσιν. Ἀπὸ ὅσα λέγει, προκύπτει ὅτι κατὰ τῆς ἐνώσεως ἐτάχθησαν οἱ ἄπλοὶ ἄνθρωποι, ἀγρόται, χειρῶνακτες καὶ ἔμποροι, οἵτινες ὅμως ἦσαν καὶ ἡ πλειοψηφία ἐν τῇ νήσῳ, καθὼς παρατηρεῖ καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης: «*Ὁ ταυτὶ τὰ γράμματα κομίζων τῇ δεσποτείᾳ σου ἦν καὶ αὐτὸς οὕτοισι τῶν ταλάνων σχισματικῶν, ὡσπερ δὴ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Κρήτῃ σχεδόν*»³. Τοῦτο εἶναι βεβαίως γνωστὸν καὶ ἀλλαχόθεν: Ἐκτὸς τῶν κατ' ἐπάγγελμα ἢ κατὰ κλίσιν ὀρθοδόξων θεολόγων, οἱ λόγιοι τῆς νήσου, οἱ κατέχοντες παιδείαν ἀνθρωπιστικὴν καὶ εὐρισκόμενοι εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰς μεγάλας πνευματικὰς ἐστίας τῆς Εὐρώπης, εἶχον ταχθῆ ὅλοι ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, πλεῖστοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ εἰδικῶς ὅσοι ἐγκατεστάθησαν μονίμως ἐκτὸς τῆς νήσου, ἀπὸ τοῦ 15. μέχρι καὶ τοῦ

²) Κατὰ τὸν εἰς τὸν Krumbacher ἐνθ' ἀν. χαρακτηρισμόν, ὁ Πλουσιαδινὸς ἦτο εἰς ἓκ τῶν περισσότερον μορφωμένων Ἑλλήνων τῶν ταχθέντων ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως. Τὰ δημοσιευθέντα ἀπὸ παλαιότερας ἐκδόσεως ἔργα του εἰς Migne, Patrologia Graeca 159, εἶναι: «*Διάλεξις γενομένη μεταξὺ εὐλαβοῦς τινὸς καὶ τελώνου ρακνδύτου τε καὶ ἐνὸς τῶν δώδεκα ἐνωτικῶν ἱερέων, παρόντων καὶ ἐτέρων τριῶν ἐκεῖσε, ἀκροατοῦ δηλονότι, μάρτυρος καὶ δικαιοκρίτου, περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς οὔσης μέσον Γραικῶν καὶ Λατίνων, ἔτι τε καὶ περὶ τῆς ἱερᾶς καὶ ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Φλωρεντία γενομένης*» 959 - 1024, «*Ἀπολογία εἰς τὸ γραμματίον κῦρ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, μητροπολίτου Ἐφέσου, ἐν ᾧ ἐκτίθεται τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ἣν εἶχε περὶ τῆς ἐν Φλωρεντία ἁγίας καὶ ἱερᾶς συνόδου*» 1023 - 1094, «*Κανὼν τῆς ὀγδόης συνόδου τῆς ἐν Φλωρεντία γενομένης*» 1095 - 1105 καὶ «*Ἐρμηνεία ὑπὲρ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου, ὅτι ὀρθῶς ἐγένετο, ὑπεραπολογουμένου τῶν τῷ ὄρω αὐτῆς πέντε κεφαλαίων*» 1109 - 1394. Εἰς Krumbacher, ἔ. ἀ., ἀναφέρονται καὶ ἄλλα, ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε

³) Πρβλ. κατωτέρω σημ. 5.

17. αἰῶνος, ἐγένοντο καθολικοί⁴. Ὁ ἀπλοῦς ὅμως πληθυσμὸς τῆς νήσου παρέμεινε «εἰς τὰ πάτρια», ἢ δὲ κατὰ τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀντίδρασις, καθ' ἃ ἀφηγεῖται ὁ Πλουσιαδινός, ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου ὥστε οἱ ὀρθόδοξοι νὰ ἀποφεύγουν καὶ αὐτὴν τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων, διὰ νὰ μὴ ἔρχονται εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς ἐνωτικούς καὶ τοὺς καθολικοὺς ἱερεῖς. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν τὰ εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πλουσιαδινοῦ παρεχόμενα στοιχεῖα εἶναι, νομίζω, ἄκρως ἐνδιαφέροντα.

2. Διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πλουσιαδινοῦ ὑποβοηθεῖ ἡ φράσις: «οὐαὶ ὑμῖν, οἱ ἐγκαταλίπατε τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον καὶ ἐκηρύξατε ὑμᾶς εἰς παρασυναγωγάς, τοῦ τε Μακρυγένη καὶ Ξυλοκαράβη, Τουρκόπουλου τε καὶ Βούλγαρι». Ὁ ἐδῶ «Βούλγαρις» εἶναι, νομίζω, ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν «Βουλγάρην Ρακενδύτην», τῆς «Διαλέξεως» τοῦ ἰδίου Πλουσιαδινοῦ («μέγας μὲν τῷ σώματι καὶ ὠραῖος τὴν ὄψιν πλὴν παραβλώψ»). Οὗτος, εἰς τὸ ἔργον τοῦ Πλουσιαδινοῦ, φανατικός, κατ' ἀρχάς, ἐχθρὸς τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν, μεταπέιθεται τελικῶς ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ συνομιλητοῦ του καὶ τάσσεται ὑπὲρ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου. Ἐὰν ἡ βιογραφικὴ αὐτὴ πληροφορία τοῦ Πλουσιαδινοῦ περὶ τοῦ Βουλγάρη εἶναι ἀκριβής, τότε ἡ ἐνταῦθα ἐκδιδομένη ἐπιστολὴ ἐγράφη πρὸ τῆς «Διαλέξεως», διότι εἰς τὴν «Ἐπιστολὴν» ὁ Βούλγαρις εἶναι εἰσέτι κατὰ τῆς ἐνώσεως. Ἐγγυτέρω χρονολογικὴ τοποθέτησις γίνεται διὰ τοῦ «Ξυλοκαράβη». Ξυλοκαράβης εἶναι βεβαίως Μάρκος ὁ Ξυλοκαράβης ἢ «Ξυλόναος» τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη⁵, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὸ 1464⁶. Ἡ 75ῃ ἐπιστολὴ τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ὁ Ξυλοκαράβης ὡς «ἀνὴρ φιλόχρυσος, κακόδοξος, κερκοπίθηκος, δς τὴν Κρήτην πᾶσαν συνέχεε τε καὶ συνεκύκησεν», ἐγράφη τὸ 1467. Νομίζω ὅτι τὸ ἴδιον αὐτὸ ἔτος, 1467, εἶναι καὶ ἡ πιθανωτέρα χρονολόγησις διὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πλουσιαδινοῦ. Ἐκ τοῦ χαρακτῆρός της, ὡς ἀνοικτῆς ἐπιστολῆς, εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αὕτη δὲν ἐγράφη ἐν Κρήτῃ. Τὸ ἴδιον δ' αὐτὸ ἔτος ὁ Πλουσιαδινὸς εὗρίσκειτο

⁴) Migne, Patrologia Graeca, 159, 961 κ. ε.

⁵) Ἐπιστολαὶ 25 καὶ 75 εἰς Noiret H., Lettres inédites de Michel Apostolis, Paris 1889, 64 καὶ 95.

⁶) Εἰς ἐνδιαφέρουσαν μελέτην του περὶ Μάρκου τοῦ Ξυλοκαράβη ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς Ἀθ. (Μάρκος ὁ Ξυλοκαράβης, πατριάρχης οἰκουμενικός καὶ εἰτα πρόεδρος τῶν Ἀχριδῶν, «Βυζαντινὰ Χρονικά» 10, 1903, 402 - 415) τοποθετεῖ τὴν πατριαρχεῖαν τοῦ Μάρκου «μεταξὺ τῶν τελευταίων μηνῶν τοῦ 1464 καὶ τῶν ἐπιτὰ ἢ ὀκτώ πρώτων μηνῶν τοῦ 1465», ὑποθέτει δὲ ὅτι ἡ μνεῖα τοῦ ὀνόματός του εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη ἀναφέρεται εἰς πρὸ τῆς πατριαρχείας ἐξαρχικὴν δρασίαν του ἐν Κρήτῃ.

ἐν Βενετία, ὅπως προκύπτει ἀπὸ βιβλιογραφικόν του σημείωμα εἰς κώδικα εὐρισκόμενον τῶρα ἐν Ἀθῶν: «*Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ πόνος Ἰωάννου τοῦ πίκλην Πλουσιαδινοῦ τάχα καὶ θύτου ψάλτου τε καὶ ἄρχοντος τῶν ἐκκλησιῶν πρωτόπαπα δὲ Βίτζα Χάνδακος Κρήτης. Ἐγγραφή ἐν Βενετία τῷ ,αυξζ' ἔτει ἐν ταῖς ἡμέραις Χριστοφόρου Μώρου, δουκὸς Βενετίας, Ἀπριλλίῳ κη' 1*». Ἐπειδὴ δέ, καθ' ἃ ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἡ «Διάλεξις» ἐγγραφή ἔπειτα ἀπὸ τὴν «Ἐπιστολήν», ἐνδεχομένως ἐγγραφή καὶ αὐτὴ ἐν Βενετία. Δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν Κρήτην: Δώδεκα ἱερεῖς, «οἱ τὴν νῆσον καὶ τὴν πόλιν πᾶσαν συγγέοντες», ἄλλοτε Ὁρθόδοξοι, προσεχώρησαν εἰς τὸν καθολικισμόν· οἱ δὲ «ἡμέτεροι πατέρες καὶ διδάσκαλοι», καθὼς λέγει ὁ ἀφηγούμενος, ὀρθόδοξος καὶ αὐτός, παρήγγειλαν εἰς ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους νὰ ἀποφεύγουν κάθε ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς δώδεκα αὐτοὺς «λατινοφρονήσαντας». Κατόπιν τούτου οἱ δώδεκα ἱερεῖς ἀνεφέρθησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἡ ὁποία καὶ διέταξεν νὰ ἐμφανισθοῦν ἐνώπιον αὐτῆς ἐν τὸς 8 ἡμερῶν αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν τὴν ἐντολήν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους νὰ διακόψουν κάθε ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς λατινοφρονήσαντας, καὶ τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εἶναι: «*Μακρογένης, Ἀσπρογένης καὶ Ματζαμούρδης*». Καὶ ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ, ὅσον καὶ ἐκ τῆς φράσεως: «*Καὶ γὰρ ἐν ταῖς καπήλοις⁸, ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν ταῖς ἀγοραῖς, διὰ πάντων καὶ πανταχοῦ τῶν ἐνωτικῶν ἱερέων κατασύρεται τὸ πολίτευμα καὶ ἡ τιμὴ αὐτῶν ἀδίκως συκοφαντεῖται καὶ διαβάλλεται*», εἶναι σαφές, ὅτι ὁ Πλουσιαδινὸς τοποθετεῖ τὸν διάλογον εἰς Κρήτην, καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου εἰς τὸν Χάνδακα: «*ἀκούω τοῦ κήρυκος τῆς ἐξουσίας βοῶντος μεγάλη φωνῇ, περὶ τὸν κίονα⁹ ἐσιῶτος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἐν τῷ συνήθῃ δηλαδὴ καὶ εἰθισμένῳ τόπῳ*». Ἐνδεχομένως δὲ γνωστὰ πρόσωπα τῆς ἐν Χάνδακι κοινωνίας εἶναι οἱ συνομιληταί, Μανουήλ ὁ Μουγγός, Βουλγάρης, Ἰωάννης ὁ Δαμασαίνης (τελώνης), Ἀντώνιος ὁ Σαγρέδος (δικαιοκρίτης), Γεώργιος ὁ Φαλιέρος (ἄκροατής), Ἰωάννης ὁ Τζουρδούνης (μάρτυς), ἐπὶ πλεόν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Πλουσιαδινοῦ.

3. Παράλληλος πρὸς τὴν ἐνταῦθα δημοσιευομένην ἐπιστολήν τοῦ φιλοκαθολικοῦ Πλουσιαδινοῦ πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἱερεῖς τῆς Κρήτης,

⁷) Catalogue of the greek manuscripts in the library of the Laura on Mount Athos, by Spyridon and Eustratiades, Cambridge 1925, 83 (κῶδιξ 545, E 83). Δι' ἄλλας κωδικογραφικὰς ἐργασίας τοῦ Πλουσιαδινοῦ, πρβλ. Vogel M., καὶ Gardthausen V., Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, Leipzig 1909, 185 - 186.

⁸) Γραπτέον: ἐν τοῖς καπήλοις.

⁹) Γραπτέον: παρὰ τὸν κίονα.

είναι και ἡ πρὸ πολλοῦ δημοσιευθεῖσα ἐπιστολὴ τοῦ ἐπίσης φιλοκαθολικοῦ Γεωργίου τοῦ Τραπεζουντίου, Κρητός, ἐπίσης πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους ἱερεῖς τῆς Κρήτης, ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ περὶ τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς ἐκκλησίας, τοῖς ἐν Κρήτῃ θείοις ἀνδράσι, ἱερομονάχοις τε καὶ ἱερεῦσι*¹⁰». Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφη κατόπιν τῶν πληροφοριῶν τὰς ὁποίας ἔφερεν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας τῆς Κρήτης ὁ ἐκ Κρήτης ἐλθὼν πρὸς τοῦτο εἰς Ρώμην ἱερομόναχος καὶ ἱεροκῆρυξ Σίμων. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Τραπεζουντίου ἐγράφη ἔπειτα ἀπὸ τὸ 1453 καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ 1459. Ἡ χρονολογία αὕτη προκύπτει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις, ὡς ἀναφέρει ὁ ἴδιος, εὐρίσκεται εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς μνείας τοῦ ἄλλοτε πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου τοῦ Μάμα, Κρητός, ὅστις, καθ' ἃ λέγει ὁ Τραπεζούντιος, εὐρίσκειτο, ὅτε ἐγράφετο ἡ πρὸς Κρητῆς ἐπιστολή, εἰς τὴν Ρώμην. Ὁ Γρηγόριος ἀπέθανεν ἐν Ρώμῃ τὸ 1459¹¹. Συνεπῶς ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Τραπεζουντίου δέον νὰ ἔχη γραφῆ μεταξὺ 1453 καὶ 1459. Μολονότι δὲ ὁ συγγραφεὺς τῆς δὲν λέγει τίποτε εἰδικῶς περὶ τῆς ἐκκλησίας ἐν Κρήτῃ, εἶναι προφανὲς ὅτι ἀντιμετωπίζει καὶ αὐτὸς τὴν ἰδίαν κατάστασιν πραγμάτων, τὴν ὁποίαν εἶδομεν περιγραφομένην εἰς τοῦ Πλουσιαδινοῦ τὴν ἐπιστολήν, δι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ γράφει τὴν ἐπιστολήν του. Ἀνεξαρτήτως δὲ τῆς ἀξίας τῶν θεολογικῶν ἐπιχειρημάτων του, ὁ Τραπεζούντιος ἔγραψεν ἀληθῶς ὡραίαν ἐπιστολήν, μὲ γνήσιον πόνον καὶ πατριωτισμόν. Ἡ τυπικὴ δι' ὀλόκληρον τὴν ἐποχὴν του καὶ διὰ τὰς δύο ἀντιμαχομένας παρατάξεις νοοτροπία τοῦ «ἄσπρο καὶ μαῦρο» εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Τραπεζουντίου εἶναι τελείως ἀτυχής: Οὐδόλως εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀρνηθῆ κανεὶς ἐντιμότητα εἰς τὸν συγγραφέα τῆς ἀνεξαρτήτως τῶν γνωμῶν του.

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑΣ

¹⁰) Migne, Patrologia Graeca, 161, 829 - 868.

¹¹) Γεδεών, ἔ. ἀ. 464 - 465.